

JUKKA PELTOKOSKI

Luokka luokkaa vastaan

Prekariaatti on uusi proletariaatti. Vaikka läpi keskustelun on korostettu, ettei kyse ole pätkätyöläisyydestä, hallitsee pätkätyö mielikuvia. Prekariaatti on poliittinen käsite.

Prekariaatti on liikkeiden luoma käsite, jonka tarkoituksena ei ole vain kuvata maailmaa, vaan mobilisoida ihmisiä muuttamaan sitä. Käsitettä ei ole luotu sosiologisia mittauksia, vaan vastarinnan rakentamista varten. Sen tehtävänä on tutkia ja tunnistaa yhteiskunnallisiin olosuhteisiin liittyvää rakenteellista väkivaltaa sekä tuoda valoon olemassa olevia vastarinnan muotoja.

Prekariaatin käsite ei myöskään pyri antamaan kollektiivista identiteettiä. Tarkemmin sanoen prekariaatti voidaan kyllä tunnistaa identiteettinä jaetuissa, negatiivisissa olosuhteissa, mutta kuten Antonio Negri ja Michael Hardt ovat korostaneet, yhteiskunnallisen liikkeen strategia ei voi perustua minkään tällaisen identiteetin tunnustamiselle.¹ Tehtävänä on identiteettiä tuottavan tilanteen tuhoaminen rinnan identiteetin tuhoamisen kanssa. Kyseessä on siis *luokkakäsite luokkaa vastaan*.

Prekariaatin vappu

Tietotyö ja palvelut ovat tänään kaikkien huulilla. Vaikka teollisuus, kuten paperin ja selluloosan tuotanto, tuottaa edelleen Suomen bruttokansantuotteesta merkittävän osan, ei raskas teollisuus työllistä juurikaan ihmisiä, eivätkä näkymät ole ainakaan kasvamaan päin. Uutta työllisyyttä syntyy tieto- ja palvelualoilla, erityisesti pk-sektorilla (eli pienten ja keskisuurten yritysten kentällä).

Tieto- ja palvelualat ovat alkaneet hallita yhteiskunnan tulevaisuuden näkymiä. Yhteiskunnalliset instituutiot järjestyvät palvelemaan alojen kasvutarpeita. Vihreät teknologiat ovat uusi mahdollisuus myös teollisuudelle, mutta nekin edellyttävät voimakasta innovaatiotyötä ja uusia palvelumalleja. Tuskinpa uudet automatisoidut tehtaat ja konepajat tulevat työllistämään samantaisia massoja kuin teollisen työväenluokan kulta-aikoina.

Luovan luokan unelmat ovat kuitenkin vain harvojen herkkua. Uusi työvoima jakautuu huippusaajiin, koulutettuihin ketjutyöläisiin sekä uuteen palveluluokkaan, jonka osaksi erityisesti monet niin sanotut *macjobit*

eli paskaduunit tulevat. Uhkaksi prekaarisuus koetaan tämän työnjaon keski- ja alaportailla eli siinä päässä hierarkiaa, jossa työelämän joustavuus ja vaihtelevuus tarkoittaa myös toimeentulon katkonaisuutta ja köyhyyttä.²

Ranskassa prekaarisuudesta on puhuttu jo vuosikymmeniä viitaten erilaisissa epätyypillisissä ja epävarmoissa työsuhteissa toimiviin työntekijöihin, mutta vasta 2000-luvulla sanasta on tullut varsinaisesti liikekäsite, kun sen tiimoilta on alettu mobilisoida protesteja. Keskeisimpiä ovat olleet EuroMayDay-mielenosoitukset, jotka alkoivat Milanosta vuonna 2001 ja kiersivät lähes vuosikymmenen ajan eurooppalaisia kaupunkeja.

Suomessa prekariaatti nousi valtamedioihin vuonna 2006, kun Helsingin EuroMayDay-mielenosoituksen päätteeksi VR:n makasiineilla kahakoitiin ja julkisuuteen nousi sana paskaduuni. Sitten EMD:t ovat loppuneet, mutta esimerkiksi keskustelu perustulosta jatkuu vilkkaana.³ Leimallisesti karnevaalihenkinen EuroMayDay erottautui vanhan työväenliikkeen tyylistä ja korosti erilaisten yhteiskunnallisten marginaalien, opiskelijoiden ja uuden työvoiman kulttuurien. Teollisen työväenluokan kuvaston tilalle se nosti uuden tietotyön maailman, ”toisen polven autonomisen työn”, jossa työntekijän subjektiivisuus on merkittäväällä sijalla.⁴

Uutta vappuperinnettä ei syntynyt, mutta prekariaatti jäi kummitelemaan Euroopan ylle.

Miljoonan marginaali

Sana prekariaatti tulee latinan sanasta *precarius*. Se viittaa turvattomuuteen, muiden armoilla olemiseen ja aneluun. Prekaari on se, joka joutuu rukoilemaan olemassaolonsa oikeutusta. Suomenkielinen vastine sille voisi olla *oikunalaisuus*, joka viittaa hyvin siihen, että prekaari elämä tarkoittaa vaikeuksia suunnitella omaa tulevaisuuttaan ja tehdä pitkälle kantavia päätöksiä. Prekaarius on toimeentulon epävarmuutta.

Prekariaattikeskustelussa on pyritty korostamaan, että pätkätyöt ovat vain osa ilmiötä. Tämä asia näyttää

ilmeiseltä jo puhtaasti sosiologisesta näkökulmasta. Pätkätyöhön suuntautunut näkökulma on liian suppea kuvaamaan nyky-yhteiskunnan epätyypillisen työn muotojen moneutta, esimerkiksi itsensä työllistämistä ja yksinyrittämistä tai vaikkapa paperittoman siirtolaisen asemaa.

Eroa on myös poliittista strategiaa koskevissa näkemyksissä. Pätkätyökeskustelu määrittää ongelmaksi vakituisen työn puutteen, kun taas prekariaattikeskustelu toimeentulon. Työn vaatimisen sijaan vaaditaan taattua toimeentuloa.

Maurizio Lazzaraton sanoin yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisoituminen ilmaisee yhtä aikaa sekä väkijoukkojen kokemusta joidenkin tiettyjen yhteiskunnallisten olosuhteiden muuttumisesta ”sietämättömiksi” että avautunutta kokemusta uusista elämisen mahdollisuuksista. Liikkeet eivät ole jonkin valmiin subjektin tahdon ilmausta vaan subjektiivisuuksien tulemista, ja ne käynnistyvät usein jonkin yllätyksellisen tapahtuman seurauksena.⁵ Tai kuten Paolo Virno muotoilee, liikkeet ovat pakoa, eksodusta, jossa ei ole kyse symmetrisestä vastakkainasettelusta ja yhteisistä panoksista jonkin toisen ihmisryhmän kanssa, vaan annettujen mahdollisuuksien haastamisesta ja asettumisesta konfliktiin niitä puolustavien tahojen kanssa.⁶

Miten sitten voidaan kuvailla prekariaatin sietämättömiä olosuhteita? Prekariaatin määräästä Suomessa saadaan jonkinlainen arvio tilastoista, kun katsotaan ryhmiä, joiden voidaan olettaa kokevan säännönmukaisesti taloudellista epävarmuutta. Luvuksi tulee lähes miljoona ihmistä. Se on yli kolmasosa kaikesta suomalaisesta työvoimasta, kun mukaan lasketaan myös itsensä työllistävät ammatinharjoittajat ja yksinyrittäjät.

TAULUKKO I: PREKAAREJA LUKUJA

	2008	2009	2010
Työttömiä	174 000	221 000	250 000
Määräaikaisissa työsuhteissa	332 000	310 000	322 000
Vuokratyöntekijät	31 000	23 000	29 000
Yksinyrittäjät (pl. maa- ja metsä- ja kalatalous)	154 000	160 000	143 000
Osa-aikatyö (jatkuva)	196 000	201 000	201 000
Yhteensä	885 000	915 000	945 000

Lähteet: Työvoimatutkimus 2009 ja 2010; Pärnänen & Sutela 2011; Koivulaakso, Kontula, Peltokoski, Saukkonen & Toivanen 2010.

On kuitenkin vaikea sanoa tarkasti, kuinka moni eri ryhmässä kokee toimeentulon epävarmuutta. Huippuosaaaja voi surffata hankkeissa, kun taas jonkun tilanne saattaa olla turvattu puolison tulojen tai perinnön ansiosta. Osa-aikaeläkeläinen puolestaan voi olla pesämunan päällä lepuutteleva *downshifteri*.

Toisaalta taulukosta puuttuu lähes sata tuhatta piilotyöntöntä, jotka ovat aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohteena. Ulkopuolelle jää myös se laaja opiskelijoiden massa, joka elättää itseään pelkällä opintorahalla tai sitoo tulevaisuuttaan markkinakorkoiseen lainaan. Mahdollisesti miljoona on siis hyvinkin kuvaava luku.

Selvää on myös, etteivät pätkätyöt ja vakiduoit muodosta sellaista vastinparia kuin joskus yritetään esittää. Suomalainen irtisanomissuoja on eurooppalaisittain melko heikko, ja vaikka työllistäminen onkin kallista, niin irtisanominen ei ole. Moni organisaatio on käynyt läpi useammatkin yt-neuvottelut. Kenenkään posti ei ole suojattu ”tuotannollisilta tai taloudellisilta syiltä”.

Työsuhteita koskevien tarkastelujen lisäksi olisi hyvä kiinnittää huomiota pienten yritysten elinkaariin ja koko pk-sektorin luovaan kaaokseen. Tieto- ja palvelutaloudessa pienet ja keskisuuret yritykset ovat nousseet keskeiseen asemaan sekä työllistäjinä että uusien innovaatioiden ja paikallisten ratkaisujen kehittäjinä. Huomattava osa yrityksistä päättyi kuitenkin konkurssiin ensimmäisinä vuosina samalla, kun erilaiset alihankkijayritykset elävät täysin emoyritysten strategisten päätösten varassa.

Kokoaikatyön asema ei ole uhattuna, mutta epätyypillisestä on silti tullut tyypillistä. Se ei ole enää mikään poikkeus vaan muodostaa ison osan kokonaiskuvasta. Uusista työsuhteista yli puolet solmitaan määräaikaisina⁷. Jos kyse on joidenkin mielestä marginaalista, niin ainakin marginaalit ovat hiton leveät.

Velallisten vankilassa

Prekariaatin rinnalla voidaan puhua yhteiskunnan *prekariaattista*, jolla tarkoitetaan elämän taloudellisen riskialttiuden lisääntymistä. Viime aikoina kotitalouksien velkaantumistaso on noussut kohisten niin Suomessa kuin läpi Euroopan. Suomalaisten velkaantumistaso on tänään jo yli 100 prosenttia, mikä kuuluu eurooppalaiseen keskikastiin⁸. Samaan aikaan julkiset hyvinvointipalvelut on ajettu resurssipulaan. Velkaannuttaminen ja yhteiskunnallisten palvelujen siirtäminen yksityisen kulutuksen piiriin ovatkin tehokkaita prekarisoinnin keinoja samalla, kun erilaiset *rationalisoinnit* ja uudet valvontajärjestelmät kiristävät ruuvia työpaikoilla.

Keskustelun jumittaminen pätkätyöiden käsitteessä on johtanut vastahuomautuksiin siitä, ettei pätkätyöiden määrä ole räjähtänyt käsiin, eikä niitä ole dramaattisesti enempää kuin 1980-luvulla⁹. On kuitenkin täysin eri asia puhua pätkätyöistä lähes täystyöllisyyden olosuhteissa, korkean sosiaaliturvan ja toimivien hyvinvointipalvelujen

”Joukkojen äly kaapataan palvelemaan yksityistä voittoa.”

aikana. Osa pätkätöistä on myös talouden taantumana myötä kääntynyt numeroiksi työttömien joukoissa.

Prekariisaatio sitoo ihmiset paitsi yhä kovempiin tuottavuuspaineisiin myös pakonomaiseen itsensä kehittämiseen. Jäykän ja mekaanisen työnjaon teollinen yhteiskunta on purkautunut elämänlaajuiseksi oppimiseksi, jossa vain jatkuva kirittäminen ja tuhannen taidon hallitseminen antavat suojaa työmarkkinoiden luovaa tuhoa vastaan. Määrällisten paineiden lisäksi työn laadulliset vaatimukset varsinkin tieto- ja palvelutyön aloilla syövät voimia. Kun työ on subjektiivista eli vaatii oman persoonan ja sosiaalisten kykyjen käyttämistä, se alkaa helposti viedä kaikki ajatukset ja energian. Työstä ei pääse irti, oli muodollinen työaika mitä tahansa.

Asetelma kääntyykin nurin. Työttömyyden ja työn puutteen sijaan ongelmana on ennemminkin vapauttaa elämää työelämästä ja elintilaa yhteiskunnalta, jossa köyhin on se, jolla ei ole varaa edes velkaan.

”Työelämäntyö”

Kokemus oman ajan muuttumisesta pelkäksi työajaksi vastaa Hardtin ja Negrin käsitystä kapitalismin siirtymisestä niin sanotun *realisubsumption* eli todellisen alistuksen aikaan. Ei riitä, että ihmiset ovat riistettävissä muodollisen työajalla, vaan palvelukseen on saatava kaikki muukin aika.¹⁰ Työt kulkevat koko ajan mukana samalla kun jo pelkkä työllistyminen vaatii jatkuvaa kouluttautumista, verkostoitumista ja ideointia. Itsensä työllistäjien työaika lankeaa luonnollisesti yhteen elämän ajan kanssa.

Työn muutoksesta kertoo sekin, että yhä useampi yritys alkaa hyödyntää avoimen innovaation strategiaa.

Sisäistä tutkimus- ja tuotekehittelyä karsitaan asiakaspalutteen ja *crowdsourcingin*¹¹ hyväksi, ja ideoita metsätetään myös suoraan kuluttajayhteisöistä ja kansalaisyhteiskunnan verkostoista. Jos teollisen tuotannon keskiössä oli tehdaskone, niin nyt keskeistä on yhteiskunnallinen kommunikaatio ja sen voimavarojen kaappaaminen.

Tilanne on kuitenkin myös valtavan potentiaalinen. On eri asia, että ihmisiä komennetaan liukuhinnan ääreen kuin että heitä komennetaan organisoimaan itseään, kuten Virno sanoo.¹² Uusia töitä ei tehdä koneen tahdissa, vaan töissä on kyettävä synnyttämään ”yhteinen sävel”. Työn tuottavuus syntyy yhteisen autonomisesta organisoinnista, vaikka sillä onkin vastattava markkinoiden ulkokohtaisiin vaatimuksiin ja abstrakteihin tuulosmittareihin.

Gilles Deleuzen mukaan tunnemme olevamme vapaita kuin moottoritillä, vaikka kaikki liikkeemme ovat täydellisen kontrolloituja. (Työ)aikoihin ja (työ)paikkoihin sidottu teollinen kuriyhteiskunta on muuttunut avoimen tilan kontrolliyhteiskunnaksi, jossa Deleuzen sanoin ”ei ikinä lopeteta mitään”¹³.

Tietokapitalistinen yhteiskunta alleviivaa yhteistointa, kooperaatiota, mutta antaa sille tilaa vain ”pidätettynä”. Niin sanottu luova talous koostuu niin yksilöiden kuin yritystenkin välisistä opportunistisista kilpailustrategioista, joilla parvien ja joukkojen äly kaapataan palvelemaan yksityistä voittoa. Samalla joukkojen toisessa päässä jonotetaan kansainvälisen ravintolan tai hoivaketjun työhaastatteluun yhdessä kymmenien muiden oikunalaisten kanssa.

Prekariaatin perustulo olisi vastaus taatun toimeentulon varmistamiseksi tilanteessa, jossa palkkatyötä ei yhtäältä ole ja jossa se toisaalta avautuu yhteiskunnalliselle

kommunikaatiolle tuottavuutensa lähteenä. Perustulo olisi subjektiivinen lakkokassa, joka antaisi tilaa olla ottamatta vastaan mitä tahansa töitä sekä nostaa kytkintä niin halutessaan. Se myös tarkoittaisi suoraa investointia ihmisten omaan elämään. Melko varmasti perustulo vahvistaisi merkittävästi erilaista kulttuuritoimintaa ja järjestöelämää sekä yhteiskunnallista yrittäjyyttä ja itsenäistä ammatinharjoittamista.

Prekariaatti on tässä vastarinnan hahmo, joka ei organisoidu työpaikkakohtaisesti tai ilmennä ykseyttä. Prekariaatti on ennemminkin *multitudo*, eli moneus tai ”väki”, kuten Hardtin ja Negrin käsite on suomennettu¹⁴. Prekariaatti on *väen ilmaus* tietokapitalismissa. Se on tuottava siinä merkityksessä kuin tuottava tarkoittaa kapitalismissa onnettomuutta. Sen tuottavuus perustuu kuitenkin avoimelle yhteistoiminnalle ja jakamiselle. Siten se on välttämättömästi myös toisenlaisen maailman rakentaja.

Yhteinen

Prekarisaatiota on nimitetty siirtymäksi *welfaresta workfareen*. Kuvaus on sikäli harhaanjohtava, että ainakin suomalainen sosiaaliturva ei koskaan ole ollut

kovin ”pohjoismainen” tai ”universalistinen”, toisin kuin usein annetaan ymmärtää. Sosiaaliturva on alun perinkin rakennettu kokoaikaisen palkkatyön normin varaan ja sen ylläpitämiseksi. Kun tieto- ja palvelualojen työn mallin myötä työmarkkinoille syntyy vahvasti uudenlaista kysyntää, hyvinvointivalttiollinen järjestelmä alkaa tuottaa mielivallan ja alistuksen kokemuksia.

Jotkut näkevät tilanteessa yhtymäkohtia kapitalismin ”alkuperäiseen” proletaariseen tilanteeseen, mutta tilanne on kuitenkin monin tavoin erilainen. Traditionaalisten yhteisöjen suoja ei enää ole, eikä teollisuus toimi kasvavana työllistäjänä. Teknologinen ympäristö on täysin eri, kuten myös kokemus luonnonvarojen rajattomuudesta ja ihmisyhteisön kasvun mahdollisuuksista. Emme elä kansallisen heräämisen vaan globaalien tietoverkkojen aikaa.

Ihmiset ovat itsekin muuttuneet kohentuneen elintason, koulutusjärjestelmän kehittymisen ja aiempien yhteiskunnallisten kamppailujen myötä. Prekariaatti on uusi proletariaatti, joka ei hae tunnustusta vaan asettaa kysymyksen yhteisestä.

Viitteet

- 1 Hardt & Negri 2009, 325–327.
- 2 Jakonen, Peltokoski & Vähämäki 2006; Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009; vrt. myös Newfield 2010.
- 3 Ks. <http://fi.wikipedia.org/wiki/EuroMayDay>, *A-talk*-ohjelma, jossa paskaduunin käsite nousi keskusteluun, on yhä katsottavissa YLE Areenasta, Verkossa: http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/vrn_makasiineilla_mellakoi-tiin_37008.html#media=37017
- 4 General Intellect 2008, 28–29.
- 5 Lazzarato 2006, 9–11; 15–17.
- 6 Virno 2006, 80–81.
- 7 Työvoimatutkimus 2010.
- 8 Kangas 2010.
- 9 Ks. Uusitalo 2008; Alasoini 2010.
- 10 Hardt & Negri 2001.
- 11 Käsite, jolla kuvataan toimintaa, jossa työ, jonka tekemiseen on perinteisesti palkattu työntekijä, ulkoistetaan määrittelemättömälle, suurelle joukolle ihmisiä useimmiten avoimen kutsun kautta. toim. huom.
- 12 Virno 2006, 66–67.
- 13 Deleuze 2005, 121.
- 14 Hardt & Negri 2000 & 2005.

Kirjallisuus

Alasoini, Timo, *Mainettaan parempi työ*. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Helsinki 2010.

Deleuze, Gilles, *Haastatteluja* (Valikoima alkuteoksista *Pourparlers*, 1990 ja *Dialogues*, 1977). Suom. Anna Helle, Vappu Helmisari, Janne Porttikivi ja Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto, Helsinki 2005.

General Intellect, *Vasemmisto etsii työtä*. Tutkijaliitto, Vasemmistofoorumi & Like, Helsinki 2008.

Jakonen, Mikko, Peltokoski, Jukka & Vähämäki, Jussi, Paskaduunit ja työkyvyn yhteiskunta. *Verkkolehti Megafoni* 13.7.2006. Verkossa: <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=357>

Kangas, Olli, Kotitalouksien velkataakka kasvanut Suomessa vauhdilla. *Tieto&trendit* 2/2010. Verkossa: http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-04-14_002.html

Koivulaakso, Dan, Kontula, Anna, Peltokoski, Jukka, Saukkonen, Miika & Toivanen, Tero, *Radikaaleinta on arki*. Into kustannus, Helsinki 2010.

Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika, *Paskaduunista barrikadille. Prekariaatin julistus*. Into kustannus, Helsinki 2009.

Lazzarato, Maurizio, *Kapitalismin vallankumoukset* (Les révolutions du capitalisme, 2004). Suom. Leena Aholainen, Anna Helle, Mikko Jakonen, Juuso Paaso ja Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto, Helsinki 2006.

Hardt, Michael & Negri, Antonio, *Empire*. Harvard University Press, Massachusetts 2000.

Hardt, Michael & Negri, Antonio, *Imperiumi* (Empire, 2000). Suom. Arto Häilä, Mika Ojankangas, Taina Rajanti, Olli Sinivaara, Akseli Virtanen ja Jussi Vähämäki. WSOY, Helsinki 2005.

Hardt, Michael & Negri, Antonio, *Commonwealth*. Harvard University Press, Massachusetts 2009.

Newfield, Christopher, Kognitaraatin rakenne ja hiljaisuus. Suom. Tere Vadén. *niin & näin* 2/10. Verkossa: <http://netn.fi/lehti/niin-nain-210/kognitaraatin-rakenne-ja-hiljaisuus>

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna, Työn tekemisen uudet muodot ja tilastot. *Hyvinvointikatsaus* 4/2011. Verkossa: http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-12_002.html?s=0

Työvoimatutkimus 2009. Tilastokeskus, Helsinki 2009. Verkossa: <http://www.stat.fi/til/tyti/2009>

Työvoimatutkimus 2010. Tilastokeskus, Helsinki 2010. Verkossa: <http://www.stat.fi/til/tyti/2010>

Uusitalo, Roope, Onko päätösoittien yleistyminen totta vai tilastoharhaa? *Yhteiskuntapolitiikka* 1/08. Verkossa: <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/97136919-5B39-492D-8E9D-C2EE6E1C765A/0/uusitalo.pdf>

Virno, Paolo, *Väen kielioppi* (Grammatica della moltitudine, 2002). Suom. Inkeri Koskinen. Tutkijaliitto, Helsinki 2006.